

них пунктів. Враховуючи, що у символічному просторі значну частину становлять топоніми, пам'ятники й меморіальні дошки, можна сказати, що розпочата у 2015 р. декомунізація здійснила суттєву його світоглядну переорієнтацію. Останнє було спрямоване на витіснення радянських нарративів, особливо у розрізі військово-політичних найменувань. Водночас привертає увагу певна компромісність, поміркованість у визначенні нових назв. Так, із 34 нових позицій лише 10 відображають етапи історичного шляху українського народу. Іменем Василя Стуса, всесвітньо відомого поета, правозахисника, Героя України, Калинівська громада спромоглася назвати лише невеликий об'єкт – провулок. Але суть початкового етапу декомунізації полягала у переорієнтації уявлень про минуле з прорадянських нарративів на проукраїнські, що передбачає увиразнення української ідентичності, зміцнення внутрішньої інтеграції України та відповідне коригування бачення майбутнього держави.

Отже, Калинівська об'єднана територіальна громада у 2016 р. здобула виразний досвід декомунізації топонімичного простору. Він демонструє складність і різновекторність проблеми, адже прийняття рішення передувало доволі широка дискусія, учасники якої розійшлися у думках, переважно за віковою характеристикою та політичними поглядами. У міському й селищному просторах замість радянсько-комуністичних з'явилися найменування вулиць / провулків на честь знакових історичних постатей, борців за незалежність України, діячів української культури, компроміс знаходили у нейтральних назвах.

Abstract. The study is devoted to the experience of decommunization of the symbolic space of the Kalynivka United Territorial Community as an example of a non-capital solution to the problem. The complexity and diversity of the plot is shown, since the adoption of the decision was preceded by a wide civil discussion, the participants of which differed in their opinions, mainly according to age characteristics and political views. As a result of the implementation of the government legislative initiative, instead of the Soviet-communist ones, the names of streets alleys in honor of iconic historical figures, fighters for the independence of Ukraine, figures of Ukrainian culture appeared in urban and rural areas, a compromise was found in neutral names.

Keywords: decommunization, renaming, symbolic space, historical politics.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грищенко О. Пам'ять місцевого виробництва. Київ: Видавництво «К.І.С.», 2014. 352 с.
2. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/ji07358a>
3. П'ять років тому у Калинівці повалили пам'ятник Леніну. Де він зараз? *Калинівка city*. URL: <https://kalynivka.city/articles/24612/pyat-rokiv-tomu-u-kalynivci-povalili-pamyatnik-leninu-de-vin-zaraz>
4. Калинівчан не влаштовує запропонована владою декомунізація вулиць. *Vlasno.info*. URL: <https://vlasno.info/suspilstvo/dopomoga/tochka-zoru/item/10069-kalynivchan-ne-vlashtovue-zaproponovana-vladoiu-dekomunizatsiia-vulyts>
5. Рішення Калинівської міської ради № 28 «Про перейменування вулиць, провулків міста Калинівка та населених пунктів селища Рівнинне, села Прилуцьке, села Дружелюбівка». URL: <https://kalynivska-objednana-gromada.gov.ua/docs/119227/>

УДК 94(477):621.397.13:7.097:004.738.5

ЗОБРАЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПОСТАТІ ГЕТЬМАНА СКОРОПАДСЬКОГО НА ТЕЛЕБАЧЕННІ ТА В YOUTUBE

С. Р. Заболотний, К. І. Мелексієв

Анотація. У цій статті автор розглядає зображення постаті Павла Скоропадського у сучасному інформаційному просторі, а саме в тематичних історичних програмах на телебаченні та в мережі «Інтернет». Зазначено актуальність популяризації образів діячів Української революції в українській інфосфері; розглянуто декілька прикладів висвітлення постаті Павла Скоропадського на каналах YouTube та інші документальні стрічки. Аналіз свідчить про високу якість підготовлених матеріалів, присвячених гетьману та Гетьманату, що є позитивним явищем, зважаючи на їх важливість у сучасному контексті.

Ключові слова: Павло Скоропадський, Гетьманат, Українська Держава, Українська революція.

Вступ. З поваленням імперії Романових українській нації випав історичний шанс відродити тисячолітню державотворчу традицію. Революційні 1917–1921 рр., можна справедливо

назвати однією з найдраматичніших віх вітчизняної історії. Попри поразку національно-визвольних змагань першої третини ХХ ст., вони є невід’ємною частиною сучасного державницького міфу, що потребує популяризації в публічному просторі, на противагу викривленій історичній свідомості, що притаманна великій частині сучасного українського суспільства, що сформувалося під впливом радянської ідеологічної повістки, в яку ніяк не вписується прагнення до самостійності.

Чи не найсуперечливішою фігурою у вирі української революції лишається постать гетьмана Української держави, нащадка старовинного козацько-старшинського роду, царського генерала – Павла Петровича Скоропадського, якого небезпідставно характеризують як людину з невизначеною національною ідентичністю, з подвійною лояльністю. Варто сказати, що в медіапросторі, зокрема в YouTube-сегменті, представлено відносно широке коло матеріалів, присвячених вищезазначеній проблематиці, що дають змогу скласти поверхневе розуміння картини часів Другого Гетьманату на обивательському рівні, проте судячи зі статистики, подібний контент є непопулярним серед користувачів хостингу, зокрема тому, що матеріал представлений більшою мірою давніми телевізійними проєктами, опублікованими на маловідомих каналах. Першоджерело відеоматеріалів часто знайти не вдавалося.

Чому дослідження відеоматеріалів телебачення та мережі «Інтернет» є таким важливим? Бо саме відеоматеріали є найефективнішим засобом впливу на людей в епоху постправди: комбінація впевненості нарративу диктора, текстового супроводу та ілюстративного зображення (особливо рухомого). Дослідження матеріалів, що впливають на сприйняття людьми історії, здійснюється дослідниками Донецького національного університету імені Василя Стуса під час міжнародних конференцій «Трансформації історичної пам’яті» та «Silk Road» [1].

Мета статті – керуючись хронологічним принципом в аналізі обраного пласту джерел, простежити еволюцію загальних тенденцій сприйняття історії, крізь призму панівних уявлень про єдність «триєдиного народу» до питомо української «оптики», з позицій слідування національним інтересам в історичній ретроспективі і в контексті становлення історичної свідомості суспільства, важливим елементом її формування є і медіаконтент на відповідну тематику.

Основний розділ. Перш ніж перейти до розгляду конкретних прикладів, здається доцільним навести коротку історичну довідку, аби окреслити контекст трактування Другого Гетьманату в загальному контексті Української революції. На відміну від переважно соціалістичного політичного бомонду тієї епохи, гетьман був яскравим представником старої генерації імперської аристократії, що зумів зберегти частину національної ідентичності. На відміну від більшості прихильників відновлення російського царату, Скоропадський бачив Україну органічним складником нової формації імперії, очевидно відчуваючи тяглість до своєї батьківщини, лишаючись вірним ідеї служіння династії. Сьогодні це може здаватися типовим імперіалізмом, але враховуючи вищезазначений контекст, логічним видається припущення про те, що більш свідомий тодішній білий офіцер бути просто не міг, проте ми можемо спостерігати еволюцію його свідомості, аналізуючи мемуари гетьмана, що були написані вже після повалення, оскільки УЦР стрімко втрачала авторитет серед широких верств населення. Як згадував Євген Коновалець: *«Швидко ми були примушені ставитись критичніше до діяльності діячів Центральної Ради, бо бачили, що їхня політика вводить у краю, замість ладу, щораз більшу анархію, яка не тільки виключає організацію війська, але веде державу до неминучої руйни»* [2]. До того ж Українська Центральна Рада виявилася неспроможною за короткий час організувати ефективний адміністративний апарат, що мав би забезпечувати механізм збору і постачання продовольства для виконання умов Брестського миру. Натомість союзники бачили вихід в утвердженні «міцної руки». Водночас ідея гетьманства мала підґрунтя в історичній пам’яті українства і дістала широку підтримку. Для підкреслення цієї тези варто навести уривок зі «Спогадів»: *«Хай буде, що буде, а йти на це діло я мушу. Потраплю врятувати мій край – буду щасливий, не здолаю цього зробити – буду мати чисту совість, бо не маю я особистих цілей»* [3].

Першопрохідцем у контексті розглянутої проблематики справедливо назвати програму з циклу документальних фільмів, присвячених історії України, що входить до загального кіноциклу «Невідома Україна». За даними Вікіпедії Кіноцикл складається зі 108 15-хвилинних

фільмів, створених Національною кінематикою України (спадкоємицею кіностудії «Київнаукфільм») у 1993 році. Над серіалом працювали 68 режисерів і 50 операторів. Трансляція серіалу на телебаченні почалася на каналі ICTV лише 5 жовтня 1996 р. і тривала до середини 1997 р. Щоразу перед показом двох серій брали коментар у фахівців із тематики фільмів. Згодом кіноцикл транслювали на «Новому каналі» [4]. Скоропадському присвятили епізод під номером 92. У компліментарній формі подається розповідь про період служби в царській армії. Акцентується увага на зовнішній політиці, становлення фундаментальних інститутів держави, розбудові національно-культурної сфери [5].

Далі дозволимо собі згадати епізод із циклу програм «Непрощенні» 2007 р., виробництва телеканалу «1+1» і кіностудії «Контакт». Головною особливістю сюжету стало те, що він ґрунтується здебільшого на прямих цитатах із мемуарів Гетьмана. Акцент зміщено на два аспекти: обставини гетьманського перевороту, і, як не дивно, втечі з України та смерті Павла Петровича. В якості експертів були запрошені: Папакін Георгій Володимирович, доктор історичних наук, директор Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, та Валерій Федорович Солдатенко, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України [6]. Експерти зійшлися на тому, що режим мав усі шанси вкорінитися і стати доволі успішним, аби Німеччина не була змушена вивести війська з України. Цю думку поділяємо і ми, зважаючи на здобутки Гетьмана у сфері внутрішньої політики.

Серед орієнтованих на телевізійний формат варто виділити проєкт Львівського обласного телеканалу «Перший західний», реалізований за прямої участі історичного факультету ЛНУ під назвою «Павло Скоропадський: сторінки історії». Дата публікації у відкритому доступі: 25 червня 2015 р. [7]. Тут треба наголосити на деяких фактологічних неточностях. Експерти програми акцентують увагу на сформованих гетьманом «Синьожупанній» і «Сірожупанній» дивізіях, які стали якісно новою формацією українського війська, з чим важко не погодитися, проте автори зазначають, що на ці підрозділи до останнього дня спирався Гетьманат. Насправді ж Скоропадський розпустив усю Синьожупанню дивізію та більшу частину Сірожупанної через небездатний стан її соціалістичні нахили. Саме те, що попри всі позитивні зрушення він не зумів створити армію через відсутність схвалення Кайзера, – і є причиною падіння Української держави. Було сформовано лише декілька військових формувань (переформована Сірожупанна дивізія, Запорізька дивізія, Сердюцька дивізія, Чорноморський кіш, Галицько-Буковинський курінь Січових Стрільців), проте всі вони, окрім Сердюцької дивізії, зрадили присягу та постали проти свого творця – гетьмана Скоропадського, зумовивши його падіння.

У циклі програм парламентського телеканалу «Рада» у випуску «Велич особистості» за 19.05.2015 знайшла відображення постать Павла Петровича. Доктор філологічних наук Ірина Фаріон звертається до питання історії роду Скоропадських, впливу сімейних традицій на еволюцію свідомості Гетьмана до рівня розуміння своєї належності до власне української незалежницької ідеї державотворення, що була яскраво продемонстрована в період політичної еміграції, а саме в розбудові Союзу Гетьманців Державників [8].

Наприкінці 1918 р. останній Гетьман – Павло Скоропадський – був змушений назавжди залишити Україну. Проте гетьманський рух тільки починався. Його теоретиком став В'ячеслав Липинський, а сам рух поширився у багатьох країнах Європи, Америки, Азії. Як досвідчений політик, Скоропадський одночасно підтримував відносини з політичними колами Німеччини, Японської імперії, Великої Британії, США. Про мету Гетьманського руху, його розвиток від 1920-х до 2010-х рр. і про місце в міжнародній політиці в межах ютуб-проєкту «Історія без міфів» розповідає Володимир Потульніцький – доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України [9]. Це відео є важливим інструментом проти просування ворожого наративу про те, що Скоропадський був переконаним нацистом.

Ще у 1918 р. Україна мала два реальні шанси приєднати Крим. У межах того самого проєкту в циклі «10 запитань історіку» кандидат історичних наук, автор монографії «Скоропадський і Крим», кримчанин Сергій Громенко зазначав: «Якими методами Гетьман Скоропадський примусив кримський крайовий уряд до переговорів? Чи міг півострів стати незалежним ханством, частиною Туреччини або колонією Німеччини? Які уроки з цієї історії має зробити

сучасна Україна?» [10]. Ця тема є особливо актуальною в контексті сьогодення, аргументи фахівця ніяк не вписуються в московську «історичну оптику», серед іншого свідченням цього є шквал негативних коментарів від прихильників «русского міра».

Головним аргументом палких противників Гетьманату є курс на федералізацію. Останнім часом у вітчизняному історичному ютуб-просторі набирає популярності канал українського історика Олександра Алфьорова, що має сьогодні 315 тис. підписників. Серед доробку є відео під назвою «Чи зрадив Скоропадський Україну?», де автор висловлює цілком життєздатну тезу про те, що Гетьман на момент підписання грамоти про федерацію з московією керувався прагненням у такий спосіб легітимізувати Українську Державу в очах Антанти, враховуючи неминучість поразки Троїстого союзу [11].

Особливої уваги вартий і проєкт Суспільного телебачення «Розсекречена історія. Гетьманат Скоропадського: що пішло не так?», де гості проєкту, в якому роль модератора виконував український історик Олександр Зінченко, наголосили на тому, що Павло Скоропадський очолював Українську Державу 7,5 місяців 1918 року. Цей час став періодом економічної стабільності. Україна була визнана на дипломатичному рівні. З ініціативи Павла Скоропадського відбувалася реорганізація армії, були закладені культурні інститути, що діють дотепер: Академія наук, Академія мистецтв, Національна бібліотека, Національний архів, Національний історичний музей... Здавалося, були всі підстави стати успішною державою, та щось пішло не так. Про те, що стало каменем спотикання між українським народом і урядом Скоропадського, у цьому випуску «Розсекреченої Історії» Олександр Зінченко говорить з істориком Інституту історії НАНУ Кирилом Галушком, головним редактором газети «День» Ларисою Івшиною, істориком Київського державного лінгвістичного університету Юрієм Терешенком та істориком Національного інституту стратегічних досліджень Василем Яблонським [12]. Програма вийшла у світ 28 квітня 2018 р. і станом на березень 2023 р. набрала 8 500 переглядів, що є вкрай низьким показником і демонструє загальну тенденцію суспільного інтересу до значеного періоду.

Висновки. Незважаючи на усі суперечності, період Другого Гетьманату є складником вітчизняного державницького міфу, відлунням історичної традиції Гетьманщини. Оскільки зазначена проблематика супроводжується великою кількістю спекуляцій, враховуючи контекст, вона має значний потенціал у плані дослідження історії в контексті інформаційної політики, гібридного протистояння, в якому вкрай необхідне налаштування власної оптики трактування історії та її популяризації в масах, зокрема і через інтернет.

Abstract. In this article, the author examines how the historical figure of Pavlo Skoropadsky is depicted in the modern information space, namely in thematic historical programs on television and the Internet. The relevance of popularizing the images of the figures of the 1917–1921 Ukrainian revolution in the Ukrainian infosphere is indicated; several examples of covering the figure of Pavlo Skoropadsky on YouTube channels and other documentaries are considered. The analysis shows the high quality of the prepared materials dedicated to the Hetman and the Hetmanate, which is a positive phenomenon, considering their importance in the modern context.

Keywords: Pavlo Skoropadsky, Hetmanate, Ukrainian State, Ukrainian revolution.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Mieliekiestev K. The «Post-truth era» and its effects on public perception of Georgian and Ukrainian history. *15th International Silk Road virtual conference. Conference Proceedings (Silk Road 2020) = შტრუქტურის გზის 15-ე საერთაშორისო კონფერენცია. Silk Road Conferences.* October 09–10. Tbilisi, Georgia, 2020. P. 24–32.
2. Мельник І. Переворот у Києві почався з цирку. *Zbruč.* <https://zbruc.eu/node/6511>
3. Павло Скоропадський: Спогади (кінець 1917 – грудень 1918). Київ: Київ–Філадельфія, 1995. 493 с.
4. Цей день в історії: Українська Держава Павла Скоропадського. *JNSM.* URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0429M/>
5. Невідомо Україна. «Павло Скоропадський». Фільм 92. URL: https://www.youtube.com/watch?v=T2KLU2A3RIM&ab_channel=RadianskaUkraina
6. Фільм «Непроцнені. Павло Скоропадський». *YouTube.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=IKPgRRSNzqU&t=1737s&ab_channel=RadianskaUkraina
7. Павло Скоропадський: сторінки історії. *YouTube.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=9-U-Rn7KJqE&ab_channel=%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%A8%D0%98%D0%99%D0%97%D0%90%D0%A5%D0%86%D0%94%D0%9D%D0%98%D0%99

8. Велич особистості. *YouTube*. 19.05.2015. URL: https://www.youtube.com/watch?v=6qEDBNY01-0&t=453s&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B0

9. Гетьман Павло Скоропадський між демократами та нацистами. 10 запитань історикю. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=KjXBSZoSroE&t=1410s&ab_channel=%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%B7%D0%9C%D1%96%D1%84%D1%96%D0%B2

10. Приєднати Крим: досвід Гетьмана Скоропадського. 10 запитань історикю. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Ytqpmrae68&t=8s&ab_channel=%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%9C%D1%96%D1%84%D1%96%D0%B2

11. Чи зрадив Скоропадський Україну? *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=CdPvNIMOxoM&t=3s&ab_channel=%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%90%D0%BB%D1%84%D1%8C%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2

12. Розсекречена історія. Гетьманат Скоропадського: що пішло не так? *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Itmngpr87Pg&t=3s&ab_channel=%D0%A1%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8

УДК 903'14»637»(4-11)(091)

СОЦІОАРХЕОЛОГІЯ СКОТАРСЬКИХ ПЛЕМЕН БРОНЗОВОГО ВІКУ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ВИМІР

В. О. Касьян, Р. О. Литвиненко

Анотація. На тлі поглиблення інтересу археологічної науки до соціологічних аспектів архаїчних культур авторка пропонує до уваги статтю, присвячену соціоархеологічному вивченню Бронзового віку півдня Східної Європи на прикладі ямної, катакомбної, бачинської та зрубної археологічних культур. Стаття зосереджена на висвітленні доробку дослідників і має на меті підсумувати найважливіші висновки вчених, які допоможуть наступним поколінням науковців розвивати цю площину археологічних знань.

Ключові слова: Східна Європа, Бронзовий вік, скотарські племена, соціоархеологія, історіографія.

Перші спроби вивчення соціальних аспектів давніх суспільств припадають на кінець XIX століття й були географічно пов'язані з Північною Америкою та Європою. Переломний момент у розумінні археологічного матеріалу стався тоді, коли дослідники стали більшу увагу приділяти не тільки культурному контексту артефактів, а й тим процесам у суспільстві, які призводили до їх створення.

Одним із перших науковців, які зосередилися на соціальних аспектах археології, був Ф. Петрі, який вивчав соціальну структуру давнього Єгипту. Від початку XX століття у науковому середовищі дедалі популярними ставали соціальні археологічні студії: дослідники з великою цікавістю бралися за реконструювання поведінкових моделей традиційних суспільств. Археологи навчилися оцінювати політичну організацію, досліджувати релігійні практики, розробили методики для відстежування статевовікової диференціації тощо. Розвиток соціоархеології XX століття в іноземній історіографії пов'язують з іменем К. Ренфрю, який концентрував увагу на реконструкціях соціальних систем та відносин давніх суспільств. Основні зрушення відбувалися в межах так званої «культурархеології». У середині XX століття цей напрям почав набувати особливого значення і був пов'язаний з появою постпроцесуальної археології [2, с. 437]. Саме тоді внаслідок нищівної критики культурно-історичного підходу до археології з'явилися роботи Л. Бінфорда, Д. Кларка, І. Ходдера, які наголошували на тому, що археологія покликана не лише збирати матеріал, а й відповідати на фундаментальні питання щодо змін, які відбувалися в архаїчних суспільствах.

Метою цієї роботи є аналіз праць авторитетних науковців і вивчення їх поглядів на соціальну структуру, культурні особливості та зміни, з якими доводилося стикатися носіям досліджуваних культур.

Наприкінці XIX – початку XX століття археологічна наука на теренах Східної Європи не поступалася розвитком західній. Одними з перших, хто почав звертати увагу на наявність соціального поділу серед представників традиційних культур, були археологи В. Городцов та Н. Веселовський, які під час вивчення ямних племен побачили можливу залежність між реманентом, положенням небіжчиків та соціальними групами, до яких останні могли належати [4].